

ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Обґрунтовано необхідність формування і реалізації регіональної соціальної політики збереження та розвитку економічно активного населення та запропоновано основні її напрямки в Тернопільській області.

The necessity of the formulation and implementation of regional social policy of preservation and development of the economically active population and suggests its main direction in the Ternopol region.

Ключові слова: соціальна політика, регіональна соціальна політика, економічно активне населення.

Key words: social policy, regional social policy, the economically active population.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Диференціація соціально-економічного розвитку регіонів держави зумовлює необхідність застосування регіонального підходу до формування заходів, що покликанні зберегти та розвинути наявний трудовий потенціал. Адже саме трудовий потенціал в умовах глобалізації економіки постає основним конкурентним чинником, кількісним виразником якого є економічно активне населення. Сучасні умови кризових явищ в економіці створюють обставини, що спричиняють необхідність підвищення ефективності соціальних заходів щодо створення умов для збереження існуючого економічно активного населення та розвитку його якісних характеристик. Регіональний підхід передбачає формування заходів соціальної політики спрямованої на збереження та розвиток економічно активного населення на рівні окремого регіону чи територіальної громади. Тільки таким чином можна ефективно вирішувати існуючі соціальні проблеми, враховуючи пріоритетність їх вирішення в умовах дефіциту фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано розв'язання проблеми. Теоретичну основу сучасних досліджень регіональної соціальної політики у контексті збереження і розвитку економічно активного населення становлять наукові праці О. Амоші, С. Бандура, О. Грішньої, А. Колота, І. Курило, Е. Лібанової, В. Лич, О. Новікової, В. Онікієнка, Л. Семів, О. Стефанишин, Л. Шаульської, та інших [1; 2; 3; 5; 6; 9; 10]. Однак сучасні процеси збереження та розвитку економічно активного населення на регіональному рівні вимагають поглибленого дослідження.

Цілі статті. У статті Мета статті полягає в розробленні та теоретичному обґрунтуванні методичних підходів і практичних рекомендацій щодо збереження й розвитку економічно активного населення на основі формування та реалізації ефективної регіональної соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із визначальних напрямків розвитку соціальної політики треба вважати розвиток процесу її регіоналізації.

Регіональна соціальна політика є діяльністю держави задля досягнення найсприятливіших умов соціально-економічного становища і розвитку окремих територій. Вона має враховувати економічні, культурні, соціальні, історичні особливості регіону. Суть регіональної соціальної політики зводиться до формування

ефективних соціальних заходів держави в регіоні, зумовлених економічним, соціальним, демографічним, екологічним потенціалом регіону і спрямованих на досягнення загальнодержавних соціальних стандартів життя людини.

Основними причинами вироблення регіональної соціальної політики є економічна диференціація розвитку регіонів країни, наявність різних тенденцій демографічного розвитку, наявність у регіонах різних культурно-моральних, освітніх традицій. В окремих регіонах нашої держави залежно від рівня розвитку продуктивних сил сформувалися неоднакові можливості реалізації соціальної політики та різні завдання, що вона має вирішувати. Тому при виробленні соціальної політики, що ефективно розв'язувала б соціальні проблеми в окремому регіоні, потрібно враховувати економічний потенціал регіону, віково-статевий склад населення, частку працездатного населення в загальній чисельності населення, рівень зайнятості населення та рівень безробіття, освітньо-кваліфікаційний рівень громадян, які проживають на даній території, сучасний стан функціонування установ соціальної інфраструктури та інші.

Збереження існуючої кількості економічно активного населення та його відповідного якісного рівня, розвитку відповідно до потреб національної економіки є завданням державної соціальної політики.

Збереження трудового потенціалу держави – це комплекс соціально-економічних заходів спрямованих на подолання та попередження виникнення в майбутньому існуючих негативних тенденцій природного, міграційного, соціального та економічного руху економічно активного населення з метою створення передумов для розвитку якісних характеристик економічно активного населення. Держава як основний суб'єкт соціальної політики має створити такі соціально-економічні передумови функціонування економічно активного населення, що унеможливили б виникненню негативних тенденцій його розвитку. Можливість збереження кількості економічно активного населення обмежена чисельністю населення, яке вступає в економічно активний вік. Збереження якісних параметрів економічно активного населення передбачає створення умов, що запобігали б втраті набутої кваліфікації, вмінь і навичок, належному функціонуванню сфери охорони здоров'я. В умовах зменшення приросту населення працездатного віку економічно активне населення суспільства можна зберегти за рахунок залучення до суспільно-корисної праці інвалідів у працездатному віці та осіб пенсійного віку за умови створення належних стимулів до праці. Збереження економічно активного населення – це заходи покликані на зниження смертності населення в працездатному віці, зниження випадків настання інвалідності зайнятого населення внаслідок нещасних випадків на виробництві.

Розвиток економічно активного населення – це комплекс соціально-економічних заходів спрямованих на відновлення втрачених та формування якісних характеристик, його раціонального розподілу та ефективного використання. Адже, вплинути в короткотерміновій перспективі на процес збільшення чисельності економічно активного населення – важко. Розвиток якісних характеристик економічно активного населення передбачає створення таких соціально-економічних умов за яких можливе використання резервів його розвитку, спрямованих на підвищення рівня професійної кваліфікації населення, при необхідності перекваліфікації, створення умов для розвитку інноваційного виробництва, що забезпечило б ефективне використання творчого потенціалу економічно активного населення та інше.

Регіональна соціальна політика збереження та розвитку економічно активного населення має враховувати особливості її реалізації:

- соціально-економічні;
- організаційно-правові;
- демографічні;
- природнокліматичні.

Під соціально-економічними особливостями реалізації регіональної соціальної політики слід розуміти сучасний стан розвитку виробничо-господарського комплексу, соціальної інфраструктури регіону, наявну соціальну структуру населення, котре проживає на даній території (кількість осіб, які потребує активного соціального захисту з боку держави). Регіон із високим ступенем розвитку має змогу, залучити значно більше фінансових і матеріальних ресурсів для оптимізації регіональної соціальної політики. Залежно від розвитку економіки регіону формується і обсяг бюджетних надходжень, що можуть бути спрямовані у соціальну сферу.

Відмінності в соціально-економічному рівні розвитку регіонів, наявність різних соціально-економічних можливостей для реалізації соціальної політики зумовлюють її регіональний характер. Вироблення регіональної соціальної політики місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування дає змогу, оптимально визначити пріоритетні напрямки її здійснення і матеріально-ресурсне забезпечення її виконання.

Організаційно-правовими особливостями є сформована законодавчо-нормативна база, що регулює питання функціонування місцевого самоврядування, управління закладами соціальної інфраструктури, бюджетної системи. Формування та реалізація регіональної соціальної політики на даному етапі розвитку держави ускладнене високою централізацією владних повноважень і фінансових ресурсів. Управління закладами соціальної інфраструктури здійснюється органами державної влади. Місцеве самоврядування, яке й повинно формувати та реалізовувати регіональну соціальну політику повинно бути забезпечене відповідними фінансовими ресурсами, що формуються за рахунок надходжень місцевих податків і зборів.

Демографічними особливостями є відмінність віково-статева структур населення різних регіонів та тенденцій природного та міграційного руху. Розробка заходів регіональної соціальної політики потребує врахування регіональних відмінностей у цих тенденціях з метою забезпечення збереження і розвитку економічно активного населення.

Природнокліматичні особливості регіону також є дуже важливими при виробленні шляхів подолання негативних тенденцій збереження і розвитку економічно активного населення. Адже їх аналіз дає можливість визначити передумови для розвитку регіональної економічної політики результати якої позитивно вплинуть на процес збереження і розвитку економічно активного населення.

Із викладеного випливає, що збереження та розвиток економічно активного населення регіону необхідно здійснювати заходами *регіональної соціальної політики*, здатними забезпечити позитивну динаміку зміни кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу окремого регіону й країни в цілому.

Регіональна соціальна політика збереження та розвитку економічно активного населення є складовою регіональної соціальної політики та внутрішньої політики держави в цілому і становить, комплекс соціально-економічних заходів, які проводять державні органи влади та органи місцевого самоврядування, що спрямовані на

забезпечення формування якісних і кількісних характеристик економічно активного населення відповідно до потреб економіки регіону та країни в цілому.

Метою регіональної соціальної політики збереження і розвитку економічно активного населення є забезпечення процесів його збереження і розвитку шляхом створення відповідних організаційно-правових і соціально-економічних передумов для вирішення існуючих проблем та розробки і реалізації відповідних регіональних соціальних програм.

Головним завданням регіональної соціальної політики збереження і розвитку економічно активного населення є досягнення та забезпечення певного рівня і способу життя населення та якісних характеристик трудового потенціалу з урахуванням регіональних особливостей розвитку даного регіону. Разом із тим регіональна соціальна політика збереження та розвитку економічно активного населення має бути спрямована на вирішення наступних завдань:

- посилення динаміки соціального розвитку регіону шляхом ефективного використання економічно активного населення;
- забезпечення стійкого зростання реальних доходів і поліпшення умов життя населення регіону;
- зниження надмірного розриву в рівнях соціально-економічного розвитку між регіонами країни, забезпечення рівних умов життя і праці на всій території країни;
- поліпшення тенденцій демографічного розвитку;
- нарощення освітньо-кваліфікаційного потенціалу;
- підвищення регульованості міграційних процесів;
- розвиток регіональних ринків праці;
- підтримка малого підприємництва, як основи стабільної економіки;
- забезпечення стандартів умов праці та її охорони на виробництві;
- підвищення ролі соціального діалогу у соціально трудових відносинах.

Соціальний розвиток території має ґрунтуватися, насамперед, на ефективнішому використанні природно-ресурсного, економічного, фінансового, соціального і кадрового потенціалів даної території. Основне завдання держави при цьому – створення правових, податкових та фінансових умов для стимулювання саме такого розвитку, за якого території не були б дотаційними.

Головними напрямками здійснення соціальної політики на мезорівні з метою збереження і розвитку економічно активного населення є:

- підвищення рівня доходів за допомогою різних форм компенсації від підвищення цін, насамперед шляхом індексації доходів;
- допомога найбіднішим сім'ям;
- допомога у зв'язку з безробіттям;
- політика соціального страхування, встановлення мінімальної заробітної плати для працівників;
- розвиток освіти, охорони здоров'я, доквілля передусім за рахунок держави;
- набуття громадянами кваліфікації, гарантування зайнятості відповідно до законодавства (збереження робочих місць, дотримання тривалості робочого дня, своєчасна виплата заробітної плати, надання оплачуваних відпусток, створення профспілок) та інших [7, с. 35; 8, с. 5; 10, с. 15–18].

Предметом регіональної соціальної політики збереження і розвитку економічно активного населення, як і соціальної політики держави загалом, є: соціальні аспекти життя людини та суспільства; соціальні відносини з приводу забезпечення соціальних гарантій, прав та соціального захисту громадян, які проживають в окремому регіоні. Основними *суб'єктами* регіональної соціальної політики збереження і розвитку

економічно активного населення є регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, керівні органи об'єднань роботодавців, роботодавці, керівні органи профспілкових об'єднань працівників, найманні працівники [4, с. 421].

Об'єктами регіональної соціальної політики збереження і розвитку економічно активного населення є окремі категорії та групи економічно активного населення, котрі проживають на даній території і відрізняються за характером, методами й обсягами соціального захисту.

Тобто, об'єктом відповідної регіональної соціальної політики є економічно активне населення регіону. Збереження і розвиток економічно активного населення має чіткі регіональні особливості, що зумовлюють власне регіональну соціальну політику, яка полягає в реалізації соціальних заходів у регіонах і має на меті сприяти оптимізації відтворення економічно активного населення.

На сучасному етапі розвитку продуктивних сил економічно активного населення характерний наступними тенденціями розвитку кількісних та якісних параметрів:

1) негативним природним приростом населення виник в основному через високий рівень смертності населення, особливо в працездатного віці, низькою тривалістю життя, наявністю значної регіональної диференціації в показниках рівня смертності, що зумовлює необхідність регіональних підходів для їх подолання;

2) позитивною динамікою механічного приросту населення, наслідком якої є збільшення чисельності економічно активного населення, проте занепокоєння викликає сформовані тенденції внутрішньої міграції, наслідком яких є зниження кількості носіїв трудового потенціалу в депресивних регіонах;

3) негативними тенденціями розвитку ринку праці, зокрема його регіональних відмінностей. Це свідчать про необхідність активної соціальної політики держави в окремих регіонах, в яких зафіксовані вкрай негативні показники рівня зайнятості та безробіття населення;

4) ростом дефіциту кваліфікованих кадрів в галузях матеріального виробництва, що в основному спричинено регіональною невідповідністю попиту і пропозиції на робочу силу та невідповідність отриманого фаху працівника з необхідним на ринку праці.

Особливостями соціальної політики збереження та розвитку економічно активного населення на регіональному рівні є:

– стан функціонування регіонального ринку праці і тенденції його розвитку;
– наявна віково-статева структура населення й особливості демографічної ситуації;

– внутрішні чинники розвитку продуктивних сил регіону, що впливають на формування регіонального ринку праці та економічного потенціалу регіону, які в свою чергу зумовлює формування і реалізацію регіональної соціальної політики;

– відмінностей в соціально-економічному розвитку регіонів, та відповідно, наявність соціальних проблем, розв'язання яких є пріоритетним для кожного регіону в рамках регіональної соціальної політики збереження та розвитку економічно активного населення;

– відмінностей у розвитку та ефективності функціонування систем охорони здоров'я, освіти та культури, як елементів соціальної інфраструктури, що мають значний вплив на процес збереження та розвитку економічно активного населення;

– рівень розвитку системи соціально-трудова відносин в регіоні та організаційно-правові основи формування та реалізації даної політики.

У Тернопільській області характерні наступні соціальні проблеми, які потребують пріоритетного розв'язання в рамках регіональної соціальної політики: низькі доходи громадян, високий рівень безробіття, незадовільний стан здоров'я населення регіону, асиметрія професійної підготовки кадрів, недостатній розвиток системи соціально-трудова відносин, низька увага до підвищення рівня професійної кваліфікації з боку роботодавців. Наведені соціальні проблеми негативно впливають на збереження та розвиток економічно активного населення регіону.

З метою створення передумов формування та реалізації регіональної соціальної політики збереження і розвитку економічно активного населення необхідно:

- завершити реформу місцевого самоврядування, в частині розширення прав місцевого самоврядування у визначенні напрямків регіональної соціальної політики;

- забезпечити фінансову та управлінську самостійність місцевого самоврядування, що забезпечить необхідними ресурсами реалізацію регіональної соціальної політики збереження та розвитку економічно активного населення та посилить його відповідальність за ефективність економічної політики, яка є основним джерелом фінансових ресурсів, що спрямовуються на заходи регіональної соціальної політики;

- механізм бюджетного стимулювання, реалізація якого передбачатиме надання з боку місцевих органів влади і самоврядування фіскальних пільг в обмін на залучення власних фінансових, матеріальних, людських ресурсів підприємств для реалізації заходів регіональної соціальної політики;

- збільшити кількість днів, за які у разі тимчасової втрати працездатності виплачуються лікарняні за рахунок роботодавця, що сприятиме посиленню відповідальності останніх за стан здоров'я своїх працівників;

- запровадити обов'язкове державне медичне страхування на основі диспансеризації всіх застрахованих і сплати страхових внесків для страхування малозабезпечених громадян, інвалідів, пенсіонерів, дітей віком до 15 років та інших категорій громадян, основну частку доходів яких становлять соціальні допомоги та виплати за рахунок держави;

- посилити співпрацю між працедавцями та навчальними закладами з приводу підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців, з метою подолання асиметрії професійної підготовки кадрів;

- ввести в дію Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю», що економічно стимулюватиме працедавців приймати на роботу випускників навчальних закладів;

- здійснювати профілактичні заходи з метою зміцнення здоров'я населення;

- підвищити доступність медичних послуг для сільських жителів шляхом створення у їх населених пунктах фармацевтичних установ і медпунктів та забезпечити останніх необхідним обладнанням;

- активізувати участь у формуванні регіональної соціальної політики всіх сторін соціально-трудова відносин на регіональному рівні;

- посилити контроль за виконанням законодавства з питань оплати праці, забезпечення гідних умов праці, створення сприятливих інвестиційних умов для подальшого економічного та соціального розвитку регіону;

- утверджувати систему соціального партнерства як основи соціально-трудова відносин.

Розв'язання проблем збереження і розвитку економічно активного населення повинно бути комплексним та послідовним. Як інструмент реалізації регіональної

соціальної політики необхідно розробляти регіональні соціальні програми збереження і розвитку економічно активного населення.

Література

1. Амоша О. Потреби й тенденції соціального розвитку українського суспільства / О. Амоша // *Економіка України та шляхи її подальшого реформування : матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14–15 вересня 1995 р.* – К. : Генеза, 1996. – С. 271–273
2. Бандур С. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави : теорія, методологія, практика / С. Бандур, Т. Заяць, І. Терон. – К. : РВПС України НАН України – ТОВ «Принтер Експрес», 2002. – 250 с.
3. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
4. *Економічна енциклопедія : у трьох томах.* / редкол. : ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002., с. 421
5. Колот А. Генезис соціальної політики під впливом глобалізації та лібералізації економічних відносин / А. Колот // *Україна: аспекти праці.* – 2008. – № 1. – С. 3–11
6. Лібанова Е. М. Соціальні аспекти економічного зростання в Україні // *Україна на порозі XXI століття: уроки реформ та стратегія розвитку* – К.: НТУУ КПІ, 2008. - С. 64–78
7. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 360 с.
8. *Социальная политика* / под общ. ред. Н. А. Волгина. – М. : РАГС, 2003. – 736 с.
9. Стефанишин О. В. Людський потенціал економіки України : монографія / О. В. Стефанишин. – Львів : Вид-во. Центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 315 с.
10. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : монографія / Л. В. Шаульська. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості НАН України, 2005. – 502 с.